

## תורה ומדינה הלכה למעשה - שוחד, טובות הנאה ושימוש בפרוטקציות בשרות הציבורי

### ראשי פרקים

1. שוחד ממון ושוחד דברים
2. שוחד מוקדם
3. מקומם של הלוביסטים וקשרי הון שלטון ע"פ תורה
4. נתינת שוחד למען שיפוט ניטרלי והוגן
5. נתינת שוחד וטובות הנאה לצורך קידום מועמד בשירות הציבורי
6. הפעלת קשרים ושימוש בפרוטקציות ע"פ תורה

### 1. שוחד ממון ושוחד דברים

האיסור לקבל שוחד הינו מפורש בתורה "ושחד לא תיקח כי השחד יעור פיקחים ויסלף דברי צדיקים" (שמות כג ח). מתוך יסוד איסור זה, מקשים בגמ' על קרנא, שהיה לוקח כסף מהמתדיינים לפניו, שהרי לכאורה הדבר אסור מהתורה. על כך מוסיפה הגמ' ואמרת, שאפילו אם מטרת קבלת הכסף אינה להטות את הדין אסור לקחת שוחד, שהרי על הטיית הדין ישנו איסור מפורש - "לא תטה משפט", משמע שהאיסור לקחת שוחד הינו בכל מצב, אפילו אם לקיחת השוחד הינה משני המתדיינים. על כך עונה הגמ', ומצדיקה בתשובתה זו את מעשהו של קרנא, שלמרות שכדבריה לעיל, כל לקיחת שוחד הינה אסורה, לא כל קבלת כסף מבעלי הדין, הופכת להיות אוטומטית כשוחד האסור. ישנה קבלת כסף המותרת, והיא קבלת כסף בתורת שכר, ולא בתורת שוחד. יש לברר ע"פ דברי גמ' זו, כיצד ניתן להבחין מהי מטרת נתינת הכסף, אם הינה לצורך שכר וממילא הינה מותרת, או שהינה לצורך קבלת שוחד ואז הינה אסורה. מוסיפה הגמ' כהמשך ישיר לסוגיית השוחד שדיין אשר רגיל לשאול חפצים מאנשים מסויימים, לא יכול לשמש כדיין בדיניהם. מההקשר בו הובאו דברי הגמ' נראה, שגם במצב זה ישנה לכאורה מעין קבלת שוחד, וישנו חשש שמא יטה הדין לטובת זה שמשאל לו בד"כ דברים מסויימים. הגמ' מסייגת דבריה ואמרת, שאם גם הדיין משאל לאותם אנשים דבר מה, ממילא אין הוא מרגיש שעשו לו טובה משמעותית בלא קבלת תמורה, שהרי גם הוא משאל להם דברים, ולכן אין חשש שיטה את המשפט לטובתם. בהמשך דבריה אמרת הגמ', שלא רק שוחד ממון אסור, כפי שהיה ניתן להבין מהדיון בסוגיה עד כה, אלא גם שוחד דברים אסור לקבלו. הגמ' מביאה מספר דוגמאות להגדרתו של שוחד דברים. כגון אדם שעזר לדיין לחצות גשר, ואמר לו שיש לו דין אצלו. במקרה זה מובא בגמ', שהדיין פסל עצמו מדין זה, משום שיש במעשהו שוחד דברים האסור. הגמ' מביאה דוגמאות נוספות לשוחד דברים ברוח הדוגמה הנ"ל. הראשונים נחלקו בהבנת הגמ', בדבר תוקף האיסור של שוחד דברים. לדעת הרמב"ם שוחד דברים אסור בדיוק כמו שוחד ממון, נראה מדבריו שאף אסור באיסור תורה, שהרי מדייק דין זה מן הפסוקים כפי שעושה זאת הגמ'. לעומתו התוספות במסכת כתובות מבינים מכך שהגמ' לא אומרת ששוחד זה הינו אסור מן הדין, אלא בכל הדוגמאות המובאות בגמ' מובא שהדיין פסל עצמו מן הדין, ממילא נראה להבנת התוספות, שלמעשה כל דין שוחד דברים באשר הוא הינו חומרא בלבד, ואינו אסור מעיקר הדין.

### 2. שוחד מוקדם

למרות דברי הגמ' הנ"ל, הטור מביא דברי הגאונים, שנפסקו גם להלכה בשו"ע, לפיהם אדם שנתן לדיין מתנה מסוימת, ואחר זמן מה הוזמן לדין לפני דיין זה, לא צריך הדיין לפסול עצמו מדין זה, אלא אם רוצה הדיין להחמיר על עצמו. עוד מובא שם בשם הגאונים, שדין זה נכון אף כאשר היה ברור שאמור הדיין לזמן את אותו אדם לדין בעת נתינת המתנה, כל עוד נתינת המתנה התבצעה בטרם זומן אדם זה לדין. לכאורה נראה באופן ברור, שנתינת מתנה זו הינה שוחד ממוני האסור לכל הדעות מן הדין. שהרי לא מדובר כאן על שוחד דברים בלבד, אלא על נתינת מתנה שוות כסף האסורה לכל הדעות מדאורייתא. הב"ח בהסברו לקושיה זו אומר, שבאופן המובא בגאונים, מותר לקחת שוחד מן הדין. משום שלא הזכיר לו נותן המתנה את הדין שאמור להתבצע לפני דיין זה כלל, בעוד שבכל המקרים המובאים בגמ' בעניין שוחד דברים, מזכיר לו נותן השוחד באופנים שונים, שיש לו דין לפניו. ממילא לשיטת הרמב"ם האוסר שוחד דברים מן הדין, מובן מהו ההבדל בין דברי הגאונים המובאים בטור המותרים מעיקר הדין, לבין שוחד דברים האסור מדין תורה. עוד אומר הב"ח בהסברו לדברי

הגאונים הנ"ל, שדין זה גם אינו דומה לדיין השואל הפצים מאדם מסוים, שפסול מעיקר הדין לשמש כדיין בענייניו. משום שהאיסור בדיין השואל הפצים מחברו הינו, כאשר עושה זאת באופן תדיר בלבד, אך אם שאל ממנו באופן אקראי לחלוטין, מותר הדבר. ממילא גם במקרה

מכון למנהיגות חברתית  
ע"ש רס"ן רועי קליין ז"ל

Social Leadership Institute  
in Memory of Major Ro'i Klien z"l

המובא בדברי הגאונים, אין איסור אם המתנה ניתנה בלא קשר ישיר לדין, וניתנה באופן חד פעמי. מוסיף הב"ח ואומר, שגם אם נתן האדם מתנה לדיין בטרם הוזמן להתדיין בפניו, ולא הזכיר כלל את הדין בעת נתינת המתנה, אם ברור לדיין שהמתנה ניתנה לו מפאת הדין אשר אליו יוזמן המתדיין בקרוב, נחשב הדבר כאילו נתן לו את המתנה במפורש ע"מ שיטה לו הדין, וממילא הינה שוחד לכל דבר ועניין. לכאורה הב"ח מסביר את החילוק בין המקרה המובא בגאונים, לבין שוחד דברים והשאלת הפצים ע"י הדיין. אולם לכאורה יש מקום לומר שכאשר אין רק שוחד דברים אלא שוחד של כסף או שווה כסף ממש, כדוגמת המתנה המובאת בדין המובא בגאונים, ממילא לכאורה יש להחמיר יותר ולומר שהדבר אסור, אפילו אם לא הזכיר כלל את הדין אשר הולך להיות מוזמן אליו. נראה מכך שהב"ח אינו מביא התייחסות לשוחד ממון, אלא רק מסביר את ההבדל בין המקרה המובא בגאונים, לבין שוחד דברים, שלהבנתו בדברי הרמב"ם הנ"ל, הסובר ששוחד דברים הינו אסור מן הדין, כוונת הדברים הינה, ששוחד זה אסור באותו אופן בדיוק כמו ששוחד ממון. ממילא להבנה זו של הגאונים, כשם ששוחד דברים אסור רק אם הוזכר הדין בעת נתינת השוחד, כך גם כל שוחד ממון באשר הוא מותר, אם לא הוזכרה בעת הנתינה, העובדה שהמתנה ניתנת בהקשר לדין, ורק ראוי להימנע ממצב זה במידה והדיין מרגיש שהינו מוטה ואינו אובייקטיבי דיו, עקב נתינת המתנה. מדברי השו"ע נראה שפוסק כשיטת הרמב"ם, שהרי לא מחלק כלל בין שוחד דברים לשוחד ממון. ממילא שוחד דברים אסור אף הוא מעיקר הדין, ואינו רק חומרא בעלמא. בנוסף מביא הרמ"א, שאסור לדיין ששאל מחברו הפצים לשמש כדיין בענייניו רק במידה ועשה זאת באופן קבוע, אך באקראי מותר לו לדנו. עוד מביא השו"ע להלכה את דברי הטור בשם הגאונים, לפיהם אם נתן המתדיין מתנה באופן חד פעמי לדיין, מעיקר הדין יכול הדיין לדנו, אך אם מרגיש שאינו אובייקטיבי דיו, ראוי שיפסול עצמו ממידת חסידות, אך לא חייב לעשות כן מעיקר הדין. מדברי הגמ', הראשונים והשו"ע עולה, כי בעת התנהלות הדין, אסור שיהיה כל קשר בין הדיין למתדיינים, וכל סיוע שנתן אחד הצדדים לדיין, אפילו אינו סיוע שהינו שווה כסף, אלא רק בגדר שוחד דברים, אסור לחלוטין. שהרי כל מה שהתיר הגאון המובא בטור, הינו רק מתנה הנתינת לפני ההזמנה לדין, אך לאחריה אסור הדבר, אפילו אם לא הוזכר בעת נתינת סיוע זה, כל קשר לדין המתנהל. ומכיוון שכפי שהוכחנו שוחד דברים שווה לחלוטין לשוחד ממון, ממילא, כשם שאסור לתת מתנה לדיין אחר שכבר החל הדיון, כך גם אסור לתת כל סיוע באשר הוא, אחר שהדיון החל. כ"כ, אם ישנו קשר רציף וחד צדדי בין הדיין לאחד המתדיינים, אפילו לא הוזכר הקשר כלל ביחס לדין, אסור לדיין זה לדון בענייניו.

### 3. מקומם של הלוביסטים וקשרי הון שלטון ע"פ תורה

כפי שראינו לעיל, למרות מה שנראה במבט ראשון בדברי הגמ', לא כל נתינת כסף או שווה כסף לדיין, נחשבת כשוחד האסור לקחתו. נראה שנדבך נוסף בהבנת אפשרויות לקיחת השוחד, ניתן ללמוד מהגמ' במסכת סנהדרין, בה מתואר מצב בו בעל הדין שהיה אמור להיות נידון לעיוורון, ניצל ממנו ע"י אחד האמוראים, שהביא סיוע לחפתו ע"י פסילת העדים. מתוך רצון להודות למליץ יושר זה, קיבל על עצמו הניצול, לשלם בעדו את כל המיסים אותם חייב האמורא לשלם במהלך שנה שלמה. לכאורה מצב זה הינו מעין שוחד, ולמרות שלא ניתן הכסף בעת הדין עצמו אלא רק לאחריו, מ"מ ניתן בהחלט לומר, שאכן יכולה להיות הטיית דין כתוצאה מהשוחד המאוחר הזה, מתוך הבנה שעלולה להיות אצל הדיין, שכתוצאה מהטיית הדין, ייתן הזוכה בדין סכום כסף לדיין. נחלקו הפוסקים מדוע הגמ' אינה רואה בשלילה מעשה זה המובא בגמ'. לדעת הרא"ש, אין מצב זה נחשב כשוחד מאוחר. משום שלמעשה שוחד זה לא כולל כל נתינה לדיין. שהרי מצד הדין ת"ח כלל אינם חייבים לשלם מיסים, ומה שאותו נידון עשה, היה בסה"כ לדבר בעדו עם המלך, ע"מ שיפטור אותו ממס, כפי שצריך להיות מצד הדין. לכאורה דבריו של הרא"ש מוקשים לאור דברינו לעיל, לפיהם כל נתינה באשר היא, אפילו שהינה רק דיבור עם המלך, שהינו מעין שוחד דברים בעלמא, הינה אסורה, כל עוד ישנו קשר מובהק בין נתינת השוחד, לבין התנהלות הדין. נראה שדבריו של הרא"ש הולכים בשיטת התוספות הנ"ל, הסוברים ששוחד דברים בעלמא אסור, רק משום חסידות בלבד. נראה להבנת הרא"ש, שכיוון שכלל לא ביקש מבעל הדין לתת לו מתנה זו, וגם נתן לו המתדיין מתנה זו רק לאחר פסק הדין, מותר באופן זה לקחת שוחד, שהינו רק בגדר שוחד דברים. אולם נראה שלשיטת השו"ע הפוסק כרמב"ם, גם באופן זה יהיה אסור הדבר. שהרי כפי שהבאנו לעיל בשיטתם, שוחד דברים הינו איסור מוחלט מהתורה. להבנת הסוגיה ע"פ שיטת הרמב"ם שנפסקה גם להלכה, יש לראות את דברי התשב"ץ בסוגיה זו. להבנתו במידה והיה מדובר בדיין שמקבל שוחד מאוחר זה, אע"פ שכפי שאומר הרא"ש, מדובר רק בשוחד דברים, עדיין היה הדבר אסור לשיטת הרמב"ם. אולם בגמ' מדובר באופן, שלא הדיין עצמו קיבל שוחד זה, אלא אדם אחר שישב לפני הדיינים ושמע את הדיון מן הצד. נראה

לכאורה לדמות דין זה לעורך דין, אשר נשכר ע"י בעל הדין וכל תפקידו של עורך הדין, הינו לייצג את בעל דינו. באופן זה מובן, מדוע אין בנתינת כסף לאדם שכזה משום שוחד. שהרי אינו חלק מהניטרליות והאובייקטיביות המחייבת את הדיינים, וכל תפקידו, לייצג את הלקוח שלו. ממילא באופן זה, אין בקבלת שכר על מעשה זה משום לקיחת שוחד. ואולם מוסף התשב"ץ ואומר, שאכן לא ניתן לסכם עם אדם שיתן לו כסף, ע"מ שיטען טענות לטובתו, גם אם אינו הדיין בעצמו, אלא רק לתת לו מיוזמתו כסף או שווה כסף. אולם נראה, שאין

הכוונה שלא ניתן לשכור עורך דין וכדומה, שהרי לא מצינו לכך כל איסור. אלא נראה שכונת הדברים הינה, שאדם שאינו מזהיר על כך שהינו מייצג את אחד הצדדים, וממילא נראה לדיינים שהינו נטרלי לחלוטין כמותם, וע"כ לא יחשדו כלל שיש מאחורי דבריו מגמה ברורה, נראה שבאופן זה הדבר אסור, שעלול להטעות בכך את הדיינים. הרמ"א בדבריו הביא דין זה להלכה, ולפיו לדיין עצמו אסור לקבל מתנות מהמתדיינים, גם אחר פסק הדין. עוד עולה מגמ' הזו, שהדיין לא נסוב סביב דין ע"פ תורה. שהרי לא היה ניתן לדון אדם בגזר דין מוות בזמן האמוראים, שלא ישבה סנהדרין במקומה, ולא היו דיינים סמוכים. אלא כל היכולת לדון בדין זה הינה, כדברי הגמ', מכח ריש גלותא, אשר ביקש מהדיינים רק לוודא שאכן אדם זה רצח אדם. ממילא לומד מכך בעל הפתחי תשובה, שלא רק בדיינים קיים איסור השוחד, אלא גם בעלי משרות ציבוריות קיים איסור לקיחת שוחד, בעת קבלת ההחלטות המצריכות שיקול דעת. דברים אלו עולים בקנה אחד, עם ההבנה אותה הבאנו בעבר, לפיה רוב מוחלט של התפקידים הציבוריים, בהם מרכיב מרכזי מהתפקיד הינו שיקול דעת וקבלת החלטות, הינו זהה בדיינים רבים לתפקידי השיפוט. ממילא מובן מדוע אומרים הפוסקים, שגם דיני השוחד חלים על נושאי משרות ציבוריות. מדברים אלו עולה, שכפי שהוכחנו, כשם שמותר לאדם לתת מתנה לאדם שהליץ עליו זכות, ואין בכך שוחד, שהרי אינו הדיין בעצמו, כך גם בתפקידים ציבוריים, נראה שמותר לשכור אדם שיקדם אצל מקבלי ההחלטות וקובעי המדיניות את הרצונות של אנשים מסוימים, ואין בתשלום זה כל איסור שוחד או טובת הנאה אסורה. יש לסייג את הדברים ולומר שכפי שהוכחנו מדברי התשב"ץ בענייניו של דיין, גם אותו אדם המכונה בימינו "לוביסט" וכדומה, צריך להיות "לוביסט" מוצהר ומקדם בגלוי אג'נדות מסוימות, כעין עורך דין בבית המשפט. ולא שיקבל כסף, וישמש מעין סוכן כפול, ומתוקף תפקידי הייעוץ אשר נותן למקבלי ההחלטות, ינסה לקדם את האג'נדות אליו הוא נשלח ע"י גורמים פרטיים, בלא להודיע על כך למקבלי ההחלטות, אשר להם הינו מייצג לכאורה ייעוץ אובייקטיבי. עוד יש לומר ע"פ דברינו לעיל, שיש למנוע ככל הניתן קשרי הון-שלטון, הקיימים לרוב בזמננו. כפי שהוכחנו בענייני הדיינים, יכול הדיין לקבל מתנה בטרם החל המשפט, כאשר אין כל קשר מובהק בין המתנה לבין המשפט, אך זאת רק כאשר מדובר על קבלת מתנה באופן אקראי. כאשר ישנם קשרים של שנים רבות בין בעלי ההון למקבלי ההחלטות במדינה, שהם כמובא לעיל, משמשים כדיינים לעניין איסור קבלת שוחד, ממילא לא יכולים מקבלי החלטות אלו לדון בעניינם, שהרי נחשב הדבר כאילו קיבלו שוחד על מעשיהם. נראה שמכיוון שהדבר נפוץ מאוד בימינו, יש לראות כיצד ניתן ליצר מנגנון יעיל, שיוודא את הניתוק בין בעלי ההון לבין מקבלי ההחלטות בעניינם, ויוודא שלא קיים קשר פסול בין אדם היושב בוועדה מסוימת, לבין אדם שעל נכסיו או ענייניו מתקבלים כעת ההחלטות. כאמור הקריטריון לפסילת מקבל ההחלטות מלדון בענייניו יהיה, כל קשר רציף ומשמעותי שהתקיים בין אדם מקבל ההחלטות לבעל הממון בעברו, כאשר היחס הינו באופן ברור שמקבל ההחלטות נהנה באופן חד צדדי מובהק, מבעל הממון. כמובן שמעבר לכך, בעת הישיבה בוועדה או בעת קבלת ההחלטות בענייניו של אדם מסוים, לא יכול לתת אדם זה סיוע קטן ככל שיהיה, למי מבין קבלת ההחלטות הדין בענייניו. שאפילו אם יחשב סיוע זה כשוחד דברים בלבד, כפי שאמרנו, שוחד זה הינו אסור מדאורייתא

#### 4. נתינת שוחד למען שיפוט ניטרלי והוגן

כפי שראינו לעיל, למרות שישנם מצבים רבים בהם ישנם התרים מסוימים לקבל כסף או טובות הנאה מהמתדיינים, כאשר מדובר על נתינת שוחד שמטרתו הברורה והמובהקת הינה להטות את הדין, נראה שלכל הדעות והשיטות יש בכך איסור מדאורייתא. אולם מצאנו בדברי הגמ' והפוסקים, שמותר לעיתים לתת שוחד לכל הפחות לשופטים גויים. הגמ' במסכת גיטין אומרת, שכיוון שניתן לתת שוחד לבית משפט של גויים, ממילא גם אם נגזר על הנידון מוות, לא ברור שימות, שמה ייתן שוחד וינצל. באופן זה גם נראה מדברי השו"ע, אשר עוסק בחלוקת רווחים כתוצאה מנתינת שוחד, שהדבר מותר. בעוד שבדברי הגמ' ניתן לומר שמדובר בפיקוח נפש ולכן הדבר מותר, בדברי השו"ע נראה שמדובר על נתינת שוחד לצורך קבלת ממון בלבד. החתם סופר דן בסוגיה זו ואומר, שאכן מותר לתת שוחד לשופט גוי במקרים מסוימים. החתם סופר מסביר, שבמידה וידוע שהדיין מטה את הדין ואינו פוסק כשורה, ממילא אין רק היתר לתת לו שוחד, אלא שקיימת מצווה במעשה זה. שהרי ע"י שוחד זה ניצל הדיין מעברה של קבלת שוחד, דבר האסור גם לגויים כפי שמוכיח בדבריו. זאת

במקביל לעובדה, שנותן השוחד עצמו לא עובר עברה בנתינת השוחד, אלא רק מדין הסיוע שמסייע למקבל השוחד בעברתו, כפי שמוכח בשו"ע. לכאורה ע"פ המובא לעיל בדברי הגמ' האיסור לקבל שוחד הינו אפילו אם לוקח הדיין שוחד משני המתדיינים. לכן, כשם שאסור לקבל שוחד אפילו שלא ע"מ להטות הדין, אף אסור לכאורה לקבל שוחד לצורך חזרת הדין להיות נטרלי, כפי שראוי שיהיה. נראה שהחתם סופר מבין מהמשך דברי הגמ', שהסיבה שבכל מקרה אסור לקחת שוחד, הינה מפאת שנהפך מקבל השוחד להיות אחד עם נותן השוחד, וממילא אין אדם יכול לדון את עצמו. אולם כאשר השופט מוטה לאחד הצדדים מסיבות שונות, מותר לבעל הדין לתת שוחד. משום שבאופן זה אין הוא נחשב אחד יחד עם נותן השוחד ויכול לדון, שהרי כעת חוזר להיות נטרלי, מה שלא שייך כאשר שני הצדדים נותנים שוחד,

וממילא עלול הדיין לעשות פשרה לא ראויה רק ע"מ שלא לפגוע באחד מבעלי הדין שנתן שוחד. כלומר ניטרול הטיה מובהקת של הדיין ע"י נתינת שוחד מותרת, שלא הופכת את הדיין ונותן השוחד להיות אחד, אך נתינת שוחד ע"י שני הצדדים אסורה, משום שגם אם לא תהיה הטיית דין מובהקת, שהרי שני הצדדים נתנו שוחד, מ"מ הדין לא יצא בצורה ראויה וניטרלית לחלוטין. נראה שיסוד הבנה זו נעוץ בהבנת הגמ' האומרת, שאכן ישנו מצב של נתינת כסף בשעת הדין, ולא יהיה בכך איסור שוחד. הגמ' אומרת שנתנת הכסף כשכר מותרת לכתחילה. מתוך כך מבין החתם סופר, שלמעשה כל כסף שאינו עומד בקריטריון של שוחד, שאינו עושה את נותן השוחד והדיין להיות כאדם אחד, הינו כסף שנחשב כניתן בתורת שכר, וממילא יהיה מותר לקבלו. מדברי החתם סופר נראה, שאין הבדל מהותי בין דיין יהודי או גוי, אלא בכל דיין שיש אינדיקציה ברורה שהינו מטה את הדין, מותר ואף מצווה ע"מ לאזן הדין לתת לו שוחד. **במישור הציבורי נראה, שבימינו קשה לראות דוגמה מובהקת של מצב בו ישנו הטיית החלטה באופן כה מובהק, שתאפשר נתינת שוחד ע"פ דברי חתם סופר אלו, מפאת הרגישות הגדולה הקיימת כיום לנושא זה. אולם אם אכן מצב זה מתקיים באופנים אלו ואחרים, מותר ואף מצווה על האדם לתת שוחד, ע"מ להציל את מקבלי ההחלטות, מהטיית דין ולהחזירם לניטרליות הראויה.**

## 5. נתינת שוחד וטובות הנאה לצורך קידום מועמד בשירות הציבורי

בירושלמי מובא שאדם ששילם כסף ע"מ להתמנות למשרה מסוימת, אין לכבדו ואף אם מדובר במשרה רבנית, אין לעמוד בפניו וכדומה. ברוח דברים אלו מובא בגמ' במסכת יבמות, שיהושע בן גמלא התמנה להיות כהן גדול בעקבות העובדה שאשתו- מרתא בת ביתוס, שילמה כסף רב למלכות, ע"מ שיימנו אותו לתפקיד זה. הגמ' רואה מינוי זה באופן שלילי במיוחד, ולדברי רש"י אדם זה כלל לא היה ראוי למשרה זו. לעומת זאת במסכת בב"ב מובא שיהושע בן גמלא היה אדם שזכור מאוד לטובה, וממילא נראה שהיה צדיק גדול. הריטב"א מביא מספר תירוצים לסתירה כביכול בין הגמרות, כגון שחזר בתשובה אחר המינוי, או שמדובר בשני אנשים שונים. אולם בנוסף מביא הריטב"א תירוץ נוסף ואומר, שאכן היה צדיק גדול, אך היו ראויים ממנו למשרה זו. מתירוץ זה עולה, שאם מדובר באדם המתאים ביותר למשרה, מותר לו לתת כסף ע"מ להתמנות, למרות שלמעשה, הכסף אותו נותן הינו שוחד לכל דבר. שהרי מקבלי ההחלטות על כל מינוי באשר הם, הינם מעין דיינים אשר חייבים למנות את הראויים ביותר. ממילא נתינת כסף ע"מ להתמנות, הינה שוחד לכל דבר ועניין, וממילא אסורה, והמינוי אינו ראוי כלל. למרות העולה מדברי תירוץ זה של הריטב"א אומר הב"ח, שאכן אסור למנות אדם, מתאים ככל שיהיה, למשרה אם נתן כסף להתמנות אליה. נראה שסברת הב"ח הינה, שכל נתינת כסף הינה שוחד, האסור מהתורה לתת לכל מקבל החלטות באשר הוא, וממילא מינוי שניתן כתוצאה מנתינת שוחד זו, אינו ראוי כלל. נראה שהב"ח יצדד בדברי התירוץ האחרים המובאים בריטב"א, לפיהם אין כל מקור להתיר לתת שוחד, ע"מ להתמנות, גם אם מדובר באדם הראוי ביותר למשרה. **לעומת זאת החתם סופר חולק על הב"ח, ומביא לשיטתו הוכחה מפורשת מדברי התירוץ הנ"ל בדברי הריטב"א לפיו, מותר יהיה לתת שוחד למקבלי ההחלטות ע"מ שיבחרו בו, אם הינו האדם הראוי ביותר למשרה זו. נראה שהחתם סופר, מעבר לכך שמסתמך על התירוץ הנ"ל בדברי הריטב"א, הולך לשיטתו לעיל לפיה, אם ישנה אינדיקציה שהדין מוטה, מותר ואף מצווה לתת שוחד ע"מ לאזן בחזרה את הדין. ממילא אם הינו האדם הראוי ביותר למשרה זו ולא בוחרים בו, כנראה שהדין מוטה מסיבות מסוימות, ולכן מותר, ואף מצווה, לאזן את הדין, שהרי ישנו איסור למנות אדם שלא הכי מתאים למשרה. לכן מבין החתם סופר, שמותר למנות לתת שוחד ע"מ שימנו אדם כזה. מיותר לציין שנתנת כסף או טובות הנאה למקבל החלטות בימינו, הינה אסורה בכל מקרה, ולו רק בגלל שהדבר אסור ע"פ חוק. משום שבמידה וייתן אדם שוחד למקבל החלטות בימינו ע"מ שימנה אותו למשרה, גם אם יש לכך הצדקה ע"פ דברי החתם סופר, עלול לצאת מכך חילול ה' גדול. לכן יש להימנע מכך, ולא להסתמך על דברי החתם סופר הלכה למעשה בעניין זה, גם אם הינו המתאים ביותר למשרה זו.**

## 6. הפעלת קשרים ושימוש בפרוטקציות ע"פ תורה



למרות מסקנת הדברים בעניין איסור מוחלט של נתינת שוחד למקבלי החלטות בימינו, גם לצורך מינוי ראוי ביותר, נראה שישנה השלכה מעשית לדבריו של החתם סופר. הסמ"ע בעניין שוחד דברים אומרו, שלמרות שכל הדוגמאות המובאות בגמ' בעניין זה הינם של מעשים של ממש של המתדיין כלפי הדיין, איסור שוחד דברים חל גם על דיבורים בעלמא, אשר עלולים באופנים שונים להטות את הדין. נראה שע"פ דברים אלו עולה, שגם בהפעלת קשרים ופרוטקציות המקובלים מאוד בימינו, בפרט במגזר הציבורי, יש בהם משום שוחד דברים. שהרי ע"י קשרים אלו למעשה מקבלי החלטות, אשר אמורים למנות את האנשים הראויים ביותר, ממנים אנשים לפי קשריהם והפרוטקציה אותה הם מפעילים, ולא רק לפי התאמתם לתפקיד. מכיוון שמעשים אלו נעשים תוך כדי הליך איתור המועמדים, והינם באופן מובהק לצורך הטיית הדין, לכאורה יש בהם שוחד דברים האסור לדעת הרמב"ם והשו"ע. אולם ע"פ העקרונות העולים מדברי החתם סופר לעיל נראה, שלמרות שהשימוש בפרוטקציות וקשרים לצורך קבלת משרה יש בו שוחד לכל דבר ועניין, נראה שמכיוון שכל הציבור כולו, כנורמה

ידועה מראש, משתמש בכלי זה, וישנן משרות שבלא נס גלוי לא ניתן להתמנות אליהם בלא פרוטקציות, ממילא אדם המשתמש בפרוטקציות במצב זה הינו, כדברי החתם סופר, נותן שוחד רק כדי לאזן את הדין, ולתת לו סיכוי להתמנות ג"כ, שבלא הפרוטקציות גם אם יהיה הראוי ביותר בעולם, לא יוכל להתמנות לתפקיד. באופן זה השוחד מותר. למרות ששוחד ממוני של ממש עלול לגרום חילול ה' בימינו, ולכן אסור כדלעיל. שוחד דברים המתקיים ע"י יצירת קשרים, שימוש בפרוטקציות והפעלת לובי לקדם בחירתו של אדם מסוים מותרת. אולם, לעיתים אדם מסוים בעל קשרים חזקים מאוד, יכול להטות את הכף לטובתו, באופן שלא יהיה כלל החלטה הוגנת בעניינו, ויבחר, למרות שאם לא היה כל שימוש בפרוטקציה ע"י אף אחד מהצדדים, לא היה נבחר, משום שאינו המועמד הראוי ביותר. ממילא צריך להוסיף תנאי נוסף המובא בחתם סופר לעיל, שהאדם בטרם ישתמש בפרוטקציות ובקשרים, אכן יהיה המועמד הראוי ביותר, או שלכל הפחות, אינו יורד בדרגתו מאף מועמד אחר, והיו לו סיכויים טובים להיבחר, במידה וההחלטות היו מתקבלות ללא שיקולים זרים. מיותר לציין שהאדם לא יכול בשום אופן להעיד על עצמו דבר זה. לכן מובנים דברי השו"ע שמקורם בגמ', שדרך החכמים הינה להתרחק מכל מינויים ציבוריים באשר הם, עד שילחצו עליהם אחרים, כגון רבותיהם או אנשים אחרים לעשות כן. באופן זה ישנה אינדיקציה אובייקטיבית, שאדם זה הינו ראוי לתפקיד, וממילא יכול, ולעיתים אף מצווה עליו, להפעיל את כל קשריו ע"מ לקדם את מועמדותו שהינה ראויה, ולהשתמש בכך גם בכלים שהינם פסולים ומאוסים, אך מכיוון שכולם משתמשים בפרוטקציות אלו, ע"מ לאזן את התמונה מותר לו לעשות כן. נראה שע"פ מה שלמדנו בעבר, לפיו אנשים שאינם יראי שמים אסורים להתמנות לכל מינוי באשר הוא בישראל. כפי שלמדנו עוד, חלק מרכזי הראוי להיות בקבלת ההחלטות על מינויים לתפקידים ציבוריים, הינו המידות המוסר והערכיות הגבוהה, ולא דווקא המקצועיות. עוד נראה שלצערנו, ברוב מוחלט של המקרים, אדם ירא שמים אשר רוצה לקדם את רוח התורה בעם ישראל דרך המגזר הציבורי, מוצא עצמו כמעט תמיד מתחרה על משרה מול אדם שאינו ירא שמים, או שאינו מעוניין לקדם תהליכים במגזר הציבורי בדרכה של תורת ישראל בהכרח. אי לכך, מותר ואף מצווה עליו, להפעיל כל פרוטקציה אפשרית ע"מ להיבחר, ואינו צריך לקבל אישור מאף אדם על היותו המתאים ביותר לתפקיד, משום שהדברים מובנים מאליהם. לעומת זאת, כאשר מדובר בתפקידים תורניים כדוגמת רב וכדומה, יש להתייעץ באופן קפדני עם ת"ח גדולים, ע"מ לוודא שאין התמודדות מול אנשים ראויים ממנו, באופן ברור ומובהק, שאם כך הם פני הדברים, אל לו להגיש מועמדות ובטח שלא להפעיל קשרים ופרוטקציות. מיותר לציין שע"פ דברינו, יש לעשות כל מאמץ להחזיר את מינויי המשרות במגזר הציבורי ובכלל, להיות נקיים וניטרליים לחלוטין. בפרט הדברים נכונים, למקבלי ההחלטות עצמם, אשר אסור להם למנות למשרות בגלל לחצים אלו ואחרים. המצב כיום בו מותר להשתמש בפרוטקציות, הינו כורח המציאות, והינו מצב לא טוב ופסול מוסרית, בו למעשה כל הצדדים נותנים שוחד דברים למקבלי ההחלטות. לכן יש לעשות כל מאמץ למנוע את כל השימוש בפרוטקציות מכל הצדדים, ולבחור את הראויים ביותר להתמנות. ע"פ דברים אלו מובן, שבמידה ואדם מתמודד לתפקיד בו לא מקובל להפעיל פרוטקציות, ממילא הפעלת הפרוטקציות וניסיונות השכנוע לקדם את מועמדותו מסיבות שאינן ענייניות, אסורות בהחלט, ויש בהם שוחד דברים האסור מהתורה לפי הרמב"ם והשו"ע.